

3. Stater spricker nedifrån och upp

ATT INTE GÖRA någonting kommer ha sitt pris. Om Sverige inte på något sätt förändrar sitt samhällskontrakt eller radikalt förbättrar kommunernas villkor kommer vi stå inför en vattendelare. Att inte göra någonting, eller att inte i grunden förändra vårt samhällskontrakt, kommer få dramatiska konsekvenser

Emanuel Todd publicerade 2002 *Après l'empire* (After the empire) vilket i grunden förklarar vad som får moderna samhällen och välfärdsstater att gå under.

Todd är en fransk statsvetare, demograf, historiker, sociolog och essäist. Han är diplomerad från Institut d'études politiques de Paris och doktor i historia vid universitetet i Cambridge. Vid Institut national d'études démographiques (INED) har hans studier lett honom till uppfattningen att olika familjesystem i olika kulturer

(till exempel förstfödsrätt, kusingifte) har en avgörande roll i historien och i bildandet av religiösa och politiska ideologier.

Han anses av många ha förutsett Sovjetunionens fall redan i mitten på 1970-talet utifrån demografiska fakta. Internationellt känd blev han efter publiceringen av essän *Après l'empire*, där han förutspådde USA:s oförmåga att upprätthålla sin status som världens enda supermakt och en kommande finansiell kollaps som leder till att USA förlorar sin ekonomiska och politiska ledarställning. Todds analyser kan i fyra fall sägas ha visat sig relevanta i efterhand: sovjetsystemets upplösning, USA:s tillbakagång, den arabiska våren och eurokrisen.

After the Empire är en reflexion över nedgången i USA:s makt, som yttrar sig som en oförmåga att kunna göra sig gällande som enda supermakt i världen (som är angeläget om att visa sin styrka, men endast förmår att angripa svaga fiender som Saddam Hussein) och dess förestående ekonomiska och strategiska sammanbrott. Denna essä gav Todd tillfälle att förutse en stor finansiell kris fem år före kraschen hösten 2008:

”Vad är detta för ekonomi där finansiella tjänster, försäkringssystem och fastighetsmarknad har ökat dubbelt så mycket som industrin mellan 1994 och 2000?”. Vilket ledde honom till slutsatsen: ”Vi vet ännu inte hur och i vilken takt europeiska, japanska och andra investerare kommer att skinnas – men de kommer att bli det. Det mest sannolika är en panik på börserna i en aldrig tidigare sedd omfattning följt av ett sammanbrott för dollarn, en kedja av händelser som innebär ett slut för USA:s ekonomiska ’imperiestatus’”.

Även om inte de mest alarmistiska profetiorna slog in är det mest intressanta i *After the Empire* Todds analysmodeller. Emmanuel Todds teorier försöker att analysera våra samhällens funktioner och utveckling på ett heltäckande sätt. Hans huvudtes är att åtskilliga socio-politiska och ekonomiska fenomen genereras av faktorer såsom:

- antropologiska faktorer: Todd ger samhällenas familjestruktur en avgörande betydelse, vilket han detaljerat studerat i sina första arbeten.

- demografiska faktorer: födelsetal, spädbarnsdödlighet, alfabetisering.

När Todd i sina första arbeten fem år före predestinerade östblockets fall var det ingen som direkt tog honom på allvar. Hans teser och modeller visar sig dock stämma, såväl vid senare granskning som när både det senare Sovjetunionen som Jugoslavien kollapsade. Han förklarar även, för det var nära att det inträffade, varför Pakistan skulle närma sig en statskollaps 2008. Sex år före krisen i Pakistan förutsåg Todd denna. Det enda som sedan kom att hålla ihop Pakistan var skräcken hos befolkningen själva om vad som skulle bli alternativet. Samma skräck som idag håller ihop stater som Nigeria, Kenya och många andra stater på den afrikanska kontinenten. Många sneglar, inte utan fasa, på hur situationen utvecklats i Libyen.

Den arabiska våren, som startade med Mohamed Bouazizi's självmord genom att han tände eld på sig själv i protest mot den tunisiska regeringens politik och hans besvikelse över sin livssituation, startade en protestvåg som den tunisiska statens våldsmonopol inte kunde stå emot. Det var inte bara missnöjet mot den re-

pressiva regimen som låg till grund till styrkan i protesterna. Minst lika avgörande var att välfärdstjänster och skyddet av medborgarnas rättigheter sprack på lokal nivå. I lokalsamhällena. Kvaliteten och tillgängligheten till vård, skola, omsorg och andra välfärdstjänster där staten inte uppfyllt de löften de ställt ut till medborgarna gjorde att samhällen sprack nedifrån och upp. Samma orsaker fanns att finna i många andra länder i Mellanöstern där Libyen och Syrien är de tydligaste exemplen på vad som sker när samhällen spricker nedifrån och upp. Mellanöstern med sina starka klan- och familjestrukturer kastades in i sitt ursprungstillstånd. Detta tillstånd är tydligast i Syrien, Somalia och Libyen idag.

Dessa länders starka klanstrukturer är det som kanske räddar dem från ytterligare kaos i relativa termer. Klankulturen som finns kvar garanterar klanmedlemmarna det sociala kontrakt som krävs för överlevnad och i bästa fall utveckling.

Stater kollapsar, eller spricker, inte på grund av en politisk kris som börjar i toppen. En politisk kris mellan två maktblock går ofta att hantera på något sätt. Statskupp eller nyval beroende på statsskick. Federationer, stater eller

samhällen spricker annars i regel nedifrån och upp, likt när nedersta hyskan på ett blyxtås hakar ur. Blyxtlåset går upp från fel håll.

Todd tittar även på faktorer som våldsmonopol, hälsotal och annat. Hans forskning ligger nära epidemiologen Richard Wilkinsons. Wilkinsons bevisade i sin bok "Jämlikhetsanden" hur klyftor i ett samhälle påverkade bland annat hälsan hos befolkningen. Och samhällsekonomin.

Den villfarelse, eller naivitet, hos många politiker och politiska analytiker att tro att politiska kriser och instabiliteten i ett samhälle beror på att folkvalda inte kan komma överens, leder till att politiska lösningar leder i fel riktning. Forskning, och empiri, visar med Todd och Wilkinsons kombinerade forskning att det vi ser idag i lokalsamhällen som de kommuner som balanserar på konkursens rand är avsevärt mycket mer hotfullt mot en stat än vad som tidigare varit uppfattningen.

När tandvården i Hultsfred inte kan prestera en bokad läkartid med inte mindre än två års väntan är det inte något som bör mötas med en axelryckning. Förtroendet för vårdtjänster är en viktig del av samhällskontraktet. När socialtjänsten i Ljusnarsberg bara kan hålla öppet

två timmar per dag sjunker förtroendet för omsorgstjänsterna lokalt. När medborgargarden patrullerar och i en del fall ingriper mot brott är det ett tecken på att statens våldsmonopol inte sköter sin uppgift. När våldsmonopolet, i form av polis, tvingas medge att det finns parallella rättsstrukturer i de särskilt utsatta områdena försvagas tilliten till staten som sammanhållande kraft.

Det är stabiliteten i lokalsamhällena som håller ihop en stat. Det är inte en stark politisk ledare. Gorbatsjov ansågs av alla, även av ryssar, som en stark ledare men likväl kollapsade Sovjetunionen. Och det började ute i lokalsamhällena med en allt sämre allmänt välfärdsåtagande och ett allt mer korrupt och illa fungerande våldsmonopol.

Av den anledningen är kommunernas ”hälso-tillstånd” i praktiken viktigare än statens. Staten vilar på att Sveriges idag 290 kommuner och så länge de är stabila nog håller staten ihop. Men. Idag predestinerar Sveriges Kommuner och Landsting en skattehöjning på mellan två och sex kronor (Malmö 6:41 SEK) för att kommunerna skall kunna bibehålla dagens välfärdsåtagande samtidigt som vi i praktiken har en

nettoförlust av poliser i yttre tjänst, trots löften om motsatsen. Politiska beslut har fattats för att öka antalet polisanställda från dagens 30 000 anställda till 40 000 anställda men den nyligen tillträdde rikspolischefen Anders Thornberg har konstaterat att polisens effektivitet möjligtvis kommer vända 2021. Nettoförlusten av poliser i yttre tjänst kommer fortsätta minst 2019 ut. Om det räcker. Utöver 10 000 nyanställda skall polisen möta de problem som de kommande årens kända pensionsavgångar och prognostiserade förtida avgångar skapar för luckor på ytterligare 10 000 fram till 2023. I praktiken skall polisen rekrytera in inte 10 000 utan 20 000 under fem år. Något som rimligen kommer påverka polisens förmåga och förutsättningar att upprätthålla våldsmonopolet på lokal nivå.

För de som läser Todd och Wilkinson, och förstår deras teorier och angreppssätt, är utvecklingen i Sveriges kommuner, välfärdssystemen och det lokala våldsmonopolet, något som borde förtjäna större uppmärksamhet för det tål att upprepas:

Stater är som blixtlås, går de sönder så går de ofta sönder nedifrån och upp när nedersta hyskan lossnar.

Utgången av revolten på Tahrirtorget var given. Det var aldrig den ”folkliga twitterrevolution” som alla påstod. Endast tre procent av Egyptens befolkning hade tillgång till Twitter, resterande levde i lokalsamhällen dominerade av klaner och den lokala moskén. Mohammad Mursis seger i det efterföljande valet var klar redan innan valet utropades.

I Sveriges fall borde regeringen och den dåvarande oppositionen då börjat vakna till liv när Migrationsverkets egen kapacitet slog i taket, när Bert Karlsson kunde börja hyra ut boenden. Det är en av många detaljer på krafter som sliter isär blixtlåset. När Migrationsverkets egen kapacitet, som var anpassad för samhällets förmåga att svälja eller ta emot nyanlända, inte räckte till borde detta föranlett i varje fall en fundering på om inte samhället hade nått, eller var i närheten, av sitt maximala resursutnyttjande.

Precis som Todd kan även epidemiologen Richard Wilkinson sägas vara central för att förstå de krafter som sliter sönder ett samhälle eller en gemenskap. är en brittisk forskare och politisk debattör inriktad på studier av social ojämlikhet och dennas påverkan på folkhälsan. Wilkinsons arbeten, varav många fått omfat-

tande uppmärksamhet, kommer fram till att jämlika samhällen uppnår bättre resultat med avseende på de flesta folkhälsoparametrar, exempelvis medellivslängd, hälsa, kriminalitet, mentalsjukdomar, upplevt välbehag etcetera. En av hans teser är att ”jämlighet är bättre för alla och även om Wilkinson framför allt adresserar klyftors inverkan på ett samhälles ekonomiska potential följer en problemformulering kring de faktorer som Todd pekar på i sin forskning.

Ohälsa, eller den faktiska eller upplevda bristen på löftesuppfyllnad från samhället, föder krafter som de i Tunisien 2010. Klyftor i skola och utbildningsförutsättningar föder livslånga utanförskap i värsta fall. Utanförskap som föder enklavisering av samhällen. Som kan tändas av, för en yttre betraktare, ologiska händelser.

Den brand som Mohamed Bouazizi's startade när han tände eld på sig själv är en extrem händelse i sig. Men Mellanöstern hade, precis som Todd förutspådde, börjat brinna i alla fall. Tunisien, Egypten, Libyen och Syrien sprack allihop. Nedifrån och upp. Samma öde drabbade även Jugoslavien och Sovjetunionen av samma skäl. Medborgarnas förtroende för lokalsamhället brast.

Mekanismerna är inte på något sätt förbehållna länderna i Nordafrika och Mellanöstern eller länderna på Balkan eller i det område som det tidigare Sovjetunionen representerade. De finns latent i alla samhällen. Även de i väst.

När samhällskontraktet brister söker samhällsmedborgarna ett nytt för sin utveckling och sitt skydd vilket Emanuel Todds forskning och empiri stödjer. Och frågan är vilken form som Sverige utvecklas om samhällskontraktet skulle spricka. I Sverige har vi, till skillnad från Mellanöstern och Afrika, en svag stam- och klankultur.

I historieböckerna kommer starten på den arabiska våren att sättas till den 17 november 2010. Dagen då den arbetslöse akademikern och grönsakshandlaren Muhammed Bouaziz brände sig till döds i protest mot regimen i Tunisien.

Sedan den dagen har hela Mellanöstern, inklusive Nordafrika, på något sätt påverkats. I Tunisien, Libyen, Egypten och Jemen har respektive regeringar avsatts. I Syrien råder ett bestialiskt inbördeskrig. Samtidigt är stora delar av Irak laglöst land eller kontrolleras av IS, terrororganisationen Islamiska staten.

Libyen är endast en stat i teorin då även det territoriet är att beteckna som laglöst land. Med två regeringar, två arméer och 1 700 milisgrupper har situationen kommit att bli så farlig att inte ens biståndsorganisationer eller ärrade krigsjournalister vågar upprätthålla någon form av närvaro.

I historieböckerna kommer starten på den arabiska våren att sättas till den 17 november 2010. Dagen då den arbetslöse akademikern och grönsakshandlaren Muhammed Bouaziz brände sig till döds i protest mot regimen i Tunisien. Men bränslet fanns redan där. En stat som inte längre förmådde ta tillvara de enskilda medborgarnas intresse, än mindre statens förmåga att ge skydd.

Sedan den dagen har hela Mellanöstern, inklusive Nordafrika, på något sätt påverkats. I Tunisien, Libyen, Egypten och Jemen har respektive regeringar avsatts. I Syrien råder ett bestialiskt inbördeskrig utan slut i sikte. Samtidigt är stora delar av Irak laglöst land. Libyen är endast en stat i teorin då även det territoriet är att beteckna som laglöst land. Med två regeringar, två arméer och 1 700 milisgrupper har situationen kommit att bli så farlig att inte ens biståndsorganisationer eller ärrade krigsjourna-

lister vågar upprätthålla någon form av närvaro.

Under stor dramatik har Mellanöstern och Nordafrika i dag dragits tillbaka till sitt ursprungstillstånd. Ett tillstånd av statlig laglöshet där klanstrukturen övertar statens styre och kontroll när statsmakterna där mer eller mindre imploderar. Klanens regler tar över. Och därmed klanens förmåga att ge skydd.

På samma sätt, vilket beskrivs av Todd, utgjorde den rysk-ortodoxa kyrkan en sammanhållande kraft för Ryssland när Warszawapakten först upplöstes för att transformeras över i OSS för att sedan, när raset nådde sin botten, till slut fick Ryssland att mer eller mindre implodera. Nya självständiga stater bildades som bland annat Georgien, Ukraina och Vitryssland. Det sista som fanns kvar av Ryssland var kyrkans förtjänst.

I Sverige har vi varken en stark klankultur, frågan är om ens om vi i vår liberala upplysta tidsålder ens har någon starkare familjekultur att tala om. Och Kyrkans roll är såväl omtvistad som svag då Svenska Kyrkan under det senaste decenniet utvecklats mer i en politisk riktning än en sammanhållande symbol.

Är det de lokala hockey- eller fotbollslagen som blir den sammanhållande kraften eller är

det något annat? Mark S Weiner, författare till "Rule of the Clan" (Klanvälde) pekar i sitt förord på en dystert utveckling gör stater som delamineras. Nya klaner uppstår, inte nödvändigtvis med blodsband, för att skydda just sina särintressen. Där en form av klan är den religiösa, en annan den kriminella.....

Och frågan är vilken form som Sverige utvecklas om samhällskontraktet skulle spricka. I Sverige har vi, till skillnad från Mellanöstern och Afrika, en svag stam- och klankultur.